

priorities and identify problems. Such introductory workshop should be timed accordingly.

Especially the introduction is of utmost importance to define the processes, to determine roles and to present the individual steps for the different areas in order to achieve a solution. Typical times for this process would be at least four days.

Small steps are important to introduce all employees step by step into the process and to guarantee a common consensus. In addition, there is a minimization of the risk none not to understand.

It also guarantees that you won't go into creative one-way streets so quickly. However, it is also important in this process that the complete orientation of the company is not neglected.

These small steps must be moderated by specialists who have the skills in communication and creative processes on the one hand and, as far as possible, can at least understand the technical expertise on the other.

It should also be clear to the employees that the goals they have set cannot be achieved the first time. In this phase it is equally important to redefine the process of alignment and to start a solution process again.

Solution processes and creative methods must match the problem. Not every creative method is suitable for every problem. Excellence in the operational area must be created in order to sustainably improve the innovative strength of the company.

РОЛЬ РЕФЛЕКСИВНОЇ СКЛАДОВОЇ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ У СТУДЕНТСЬКІ РОКИ

Євген Варбан

ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

evgen.varban@gmail.com

(Україна)

THE ROLE OF THE REFLECTIVE COMPONENT IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT DURING STUDENT YEARS

Yevhen Varban

Актуальність. Стрімкі темпи науково-технічного розвитку, динамізм соціальних процесів, оновлення морально-ціннісних орієнтирів – усе це зумовлює психологічне навантаження, викликає депресію, стрес та особистісну кризу як планетарну проблему XXI століття. Водночас визнаним є факт, що під час професійної підготовки досить значна кількість студентів переживає розчарування в одержуваній професії. Виникає невдоволення окремими навчальними предметами, з’являються сумніви в правильності професійного вибору, падає інтерес до навчання, підсилюється психічна напруженість, також може мати місце дезінтеграція професійних орієнтацій, установок, позицій. Тобто спостерігається ще один різновид психологічної кризи особистості – так звана криза професійних експектацій (очікувань), яка за своїм характером є нормативною кризою професійного становлення особистості. Зазвичай ця криза чітко проявляється в перший та останній роки професійного навчання. Основними факторами, що обумовлюють таку кризу, на думку Ф.Е. Зеєра, є: труднощі професійної адаптації, необхідність освоєння нової провідної діяльності, розбіжність між професійними очікуваннями та реальною дійсністю тощо. Також має місце загострення протиріч, що лежать в основі динаміки професійного становлення. Це, зокрема, протиріччя між потребою у професійному самовизначенні (яка у різних випадках може виражатися як потреба набуття певного соціального статусу, самореалізації в діяльності, самоствердження в професійному середовищі) і відсутністю необхідних професійних знань, умінь та навиків для її задоволення.

У студентському середовищі існує також і об’єктивне протиріччя між уявленнями особистості про обрану професію (освіта, умови, оплата роботи тощо) та її реальною сутністю. Дане протиріччя пов’язане зі специфікою юнацької життєвої і професійної перспективи, що базується на високому рівні домагань, безкомпромісності у виборі цілей, їх ідеалізації. К. Г. Юнг називав це «ілюзіями, що контрастують з дійсністю» та «невірними уявленнями, які не відповідають зовнішнім умовам, з якими людина зіштовхується». Часто це пов’язано із надто великими очікуваннями, з недооцінкою зовнішніх труднощів або ж із необґрунтованим оптимізмом чи негативізмом.

На наш погляд – відсутність чіткого, структурованого уявлення про своє професійне майбутнє може бути одним з перших проявів кризи професійних експектацій. З метою перевірити наскільки структуровані уявлення про своє професійне майбутнє та,

відповідно, рівень розвитку рефлексії мають сучасні студенти, ми провели пілотажне дослідження, як перший етап більш масштабного дослідження ролі рефлексії в процесі професійного становлення в студентські роки.

Постановка проблеми. Метою нашого дослідження є оцінка ролі рефлексії в процесі професійного становлення в студентські роки. Наше пілотажне дослідження проводилося на базі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана у другому семестрі 2017-2018 навчального року. До вибірки увійшли 106 студентів 1-го курсу факультету міжнародної економіки та менеджменту (32 юнаки та 74 дівчини віком від 17-19 років. В якості діагностичної процедури використовувався рефлексивний прийом під умовною назвою: «Моє перше місце роботи за фахом». Інструкція, яка давалася: «Детально в довільній формі опишіть – яким, на ваш погляд, має бути ваше перше місце роботи після отримання фахової освіти (країна, форма власності підприємства, посада та бажані посадові обов'язки, ваші вимоги до робочого місця, бажана заробітна плата, яким чином ви збираєтеся отримати цю роботу – завдяки власним здібностям та вмінням, допомоги інших людей, сподівається на везіння)». Для обробки отриманих даних нами використовувалися: метод контент-аналізу.

Ознаками рефлексії себе в професії ми вважали наступні критерії: 1) Детальність відповідей, їхня цілісність, свобода висловлювання, що вказує на звичність вербалізації, на відкритість для дослідження. 2) Загальне емоційне ставлення до дослідження – швидке, активне включення в роботу, інтерес до результатів, бажання продовжити дослідження. 3) Конструктивність в побудові шляхів професіоналізації. 4) Насиченість образу «Місце роботи за фахом» – свідчить про змістовність, багатоплановість ставлення особистості до себе в майбутній професії.

Результати дослідження. Наразі ще мало інформації для детальних висновків, однак ми виявили деякі цікаві факти. Насамперед, студенти продемонстрували досить відповідальне ставлення до ситуації виконання завдання; швидке включення в роботу; підвищений інтерес до завдання і до власних результатів у більшості студентів. Також привертає до себе увагу велика кількість досліджуваних з орієнтацією на професію (69 осіб від всієї вибірки або майже 65%). Такі студенти детально уявляють своє перше робоче місце за фахом, мають уявлення про вимоги до посади та обов'язки, оформлення самого робочого місця, покладаються на свої здібності та вміння тощо. Решта студентів (37 осіб – 35%) – наразі не є орієнтованими на професію – ця категорія досліджуваних у своїх відповідях не ототожнювала себе з обраною професією або ж давала соціально бажані, стереотипні відповіді. Можливо це прояв незадоволеності процесом професійної підготовки

і, водночас, внутрішньої неготовності до самостійної професіоналізації. Що може також свідчити, на наш погляд, про перші прояви майбутньої кризи професійного становлення. Розв'язання цієї низки проблем може бути забезпечено завдяки зрілій самосвідомості й позитивній рефлексивності особистості, котрі мають бути сформовані в процесі професійного становлення в студентські роки.

У працях А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла та багатьох інших науковців уявлення про людину полягають у тому, що це – особа, яка перебуває у стані розвитку, у процесі самоактуалізації, їй притаманна свобода волі, вона має можливість приймати рішення і брати на себе відповідальність за власну долю. Методи гуманістичної психології обумовлюють виявлення не тільки прихованих закономірностей поведінки, але й систем цінностей, настанов, уявлень, образів, які у процесі діалогічної взаємодії можна зробити явними не тільки для дослідника, але й для самої людини. А це, у свою чергу, передбачає співробітництво клієнта і психолога, мета якого – допомогти людині взяти на себе цю відповідальність за своє подальше зростання і розвиток (в тому числі й професійний), за своє життя і самопочуття. Це передбачає, насамперед, залучення до цього процесу механізму активної рефлексії.

Наразі поняття «рефлексія» (англ. reflection) визначається як – розумовий (раціональний) процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, стосунків з іншими людьми й до інших людей, своїх завдань, призначення тощо. Понятійно, процесуально й функціонально рефлексія пов'язана з самоспостереженням, інтроспекцією, ретроспекцією, самосвідомістю [1, с.569]. Таке визначення дозволяє розглядати рефлексію як єдність, що передбачає узгодженість трьох аспектів – інтелектуального (сукупність знань суб'єкта про самого себе), емоційно-ціннісного (інтерпретація, оцінка особистістю власних якостей, станів, дій, вчинків і вироблення на цій основі певного ставлення до себе), регулятивного (здатність людини регулювати свою діяльність і поведінку), що також є складовими процесу саморозвитку особистості [2].

Одним з найважливіших аспектів професійного розвитку сучасної особистості, а також її самореалізації, є свідоме планування власного професійного розвитку, професійної кар'єри. Допомогти у цьому може рефлексивна підтримка професійного становлення майбутнього спеціаліста в студентські роки.

Відомо, що лише в процесі професійного навчання у ВНЗ відношення «людина-професія», що дотепер визначалося лише уявленнями особистості про обрану професію (не завжди вичерпними, часто інфантильними, ідеалізованими), починає

опосередковуватися необхідністю включення студентів в активну, практичну діяльність, формування себе як професіонала, суб'єкта професійного відношення. На цьому етапі починає складатися образ «Я – як професіонал, що розвивається», відбувається формування та гармонізація необхідних професійних компетентностей, формується професійна само-ідентичність, що включає в себе рефлексивне прийняття і підтвердження внутрішньої і зовнішньої тотожності професіоналам у визначеній сфері трудової діяльності, що має відображення у різних образах «Я»: «Я як професіонал», «Мій ідеал професіонала», «Моя можлива кар'єра», «Мій спосіб досягнення професійного успіху» та ін.

На наш погляд, доцільним було б введення до навчального процесу у ВНЗ своєрідного рефлексивного тренінгу, який можна було б реалізувати під час проведення практичних занять та самостійної роботи студентів з курсів психолого-педагогічного циклу, із застосуванням спеціальних прийомів розвитку різних аспектів професійної рефлексії.

Цей тренінг повинен носити характер взаємодії, що розвиває, у системі «викладач-студент як майбутній професіонал». Такий підхід дозволяє студентам зайняти активну позицію стосовно всіх етапів тренінгу і дає їм можливість: а) активізувати професіоналізацію як процес; б) звертатися до екзистенціальних феноменів – професійних змістів, цінностей, Я-концепції своєї майбутньої професійної діяльності; в) створити цілісний, багатогранний образ індивідуального професійного життя; г) сприяти формуванню й становленню «Я-концепції професіонала» тощо.

Тренінг дозволить особистості за допомогою рефлексії побачити в собі, розкрити, розгорнути, перевести в конкретні вчинки і дії свій професійний потенціал. Знання щодо способів і прийомів рефлексії, самопізнання, саморозвитку студенти одержують від викладача-психолога, який дає їм моделі рефлексивної діяльності через конкретні методичні прийоми, що мають рефлексивний характер. Ці прийоми повинні бути нескладними за змістом та не займати багато часу. Наприклад, можна використовувати проєктивні малюнки, написання творів на відповідну професійну тему або ж заповнення експрес-анкет, які містять питання про особливості професійного становлення особистості на даному етапі її розвитку та очікування від майбутнього [2].

Пропонована модель практичної підтримки професійного становлення за допомогою рефлексивних технік, може застосовуватися як для індивідуальної, так і для групової роботи зі студентами.

Висновки. Одним з найважливіших аспектів професійного розвитку сучасної особистості, а також її самореалізації, є свідоме планування власного професійного розвитку, професійної кар'єри. Допомогти ж у цьому може рефлексивна підтримка

професійного становлення майбутнього спеціаліста в студентські роки. Перспектива подальшого дослідження проблеми, з точки зору практичної допомоги особистості у подоланні криз професійного становлення, вбачається нами в розробці та апробації методів діагностики та розвитку особистісної рефлексії, а також рефлексивних технік, що можуть урізноманітнити кількість та якість стратегій подолання таких криз; збільшення числа рефлексивно-обдарованих особистостей, орієнтованих на активний саморозвиток у професійному житті.

Список використаних джерел

1. Большой психологический словарь. – 4-е изд., расширенное / Сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: АСТ МОСКВА; СПб.: Прайм-Еврознак, 2009. – 811, [5] с.
2. Варбан Є.О. Організаційні форми забезпечення рефлексії професійного становлення в студентські роки // Організація навчального процесу в умовах інноваційного розвитку економічного університету: навч.-практ. вид. / За ред. М.В. Артюшиної, Г.М.Романової. – К.: КНЕУ, 2014. – С. 254-264.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ПРИКЛАДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В МЕЖАХ ДИСЦИПЛІНИ «КОРПОРАТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО»

Олена Кизенко
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
olena.kyzenko@kneu.ua
(Україна)

LOCAL APPLIED RESEARCH SUMMARY IN THE FRAMEWORK OF THE DISCIPLINE "CORPORATE ENTREPRENEURSHIP"

Olena Kyzenko
SHEI "Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman"
olena.kyzenko@kneu.ua
(Ukraine)